

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Исторически факултет

Катедра „Нова и съвременна история“

Денчо Стефанов Данчев

НАТО И СРЕДИЗЕМНОМОРИЕТО,

1949 – 1956 г.

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.2. История и археология (Нова и най-нова обща история)

Научен ръководител: доц. д-р Гергана Алексиева

София, 2020

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита от катедра „Нова и съвременна история“ към Историческия факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ на заседание от 19 ноември 2019 г.

Дисертацията е в общ обем от 411 страници и се състои от:

- Съдържание
- Увод
- Въведение
- Глава I
- Глава II
- Заключение
- Извори и историография
- Приложения

Съдържание на дисертацията

УВОД

„Късо“ или „дълго“ Средиземноморие?	7
---	---

ВЪВЕДЕНИЕ

Средиземноморието преди създаването на НАТО, 1945-1948 г.	16
Особености на средиземноморската география	16
Средиземно море и ескалацията на Студената война	21
Обобщение	45

ГЛАВА I.

Предизвикателства пред съдържането в Средиземноморието, 1949-1952 г.	49
1. Американските стратегически приоритети през 1948 г.	50
2. Създаването на НАТО	60
3. Първата стратегическа концепция на НАТО	84
4. Планове за създаване на Средиземноморски пакт	91
5. СНС-68 и равновесието в света на Студената война	97
6. Стратегическите „близнаци“: Западна Германия и Турция	102
7. Айзенхауер отново в Европа	113
8. Спорът за Гърция и Турция	121
9. Турция: между НАТО и Близкоизточното командване	147
10. Египетската дилема	164
11. „Специфичните противоречия“ между САЩ и Великобритания	179
12. Близкоизточно командване без Турция?	189
13. Революционното значение на преврата от 23 юли 1952 г. в Египет	202
14. Развитие на стратегическата концепция на НАТО	216
15. Значение на Френска Северна Африка и Либия за съдържането	226

16. „Испания е нищие дете“	234
Изводи и обобщение	254

ГЛАВА II.

Айзенхауер „сдържа“ – Хрушчов „прескача“, 1953-1956 г.	258
1. Създаване на Средиземноморското командване на НАТО.....	259
2. Балканският пакт и югославският „щит“.....	273
3. Дълес в Близкия изток и раждането на концепцията за Северния ред	285
4. СНС-155/1 и американската независимост от Великобритания и Франция	296
5. Изграждане на стратегическа отбранителна симетрия около Турция	303
6. Ядреният арсенал на САЩ и новата стратегия на НАТО	316
7. Спорът за Кипър: първият разрыв в НАТО	323
8. Багдадският пакт и ЕССА	338
9. Франция и загубата на Френска Северна Африка	353
10. Либийската „бариера“	366
11. Доктрина след доктрина: крахът на Великобритания и Франция	371
12. „Сърдечните отношения“ между Франко и САЩ	380
Изводи и обобщение	388

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

НАТО и „пробойната“ в Средиземноморието	391
--	------------

ИЗВОРИ И ИСТОРИОГРАФИЯ	396
1. Архиви	396
2. Речи	398
3. Доклади, справки, сводки, закони, резолюции, договори, телеграми	399
4. Дневници	400
5. Спомени	400

6. Исторически интервюта	401
7. Сборници с документи	401
8. Публицистика	408
9. Сайтове с архивна документация	402
10. Историография	402
10.1. Монографии	402
10.2. Статии	406
10.3. Дисертации	409
ПРИЛОЖЕНИЯ	410
1. Военни кораби в зоната на Турските проливи, 1948-1956 г. /Таблица/	410
2. Описание на картите в дисертацията	411

Обща характеристика на дисертационния труд

Трудно може да се оправдае една съвременна концепция за цялостно историческо проучване на Средиземноморския регион, освен ако не става дума за история на Римската империя. Основните причини са две: 1. Той е огромен по мащаб; 2. Не е обединен политически¹. Това, което дава основание подобен опит за проучване и систематизация на събитията, тенденциите и процесите в рамките на цялото Средиземноморие, все пак да бъде предприет, е контекстът на Студената война между СССР и САЩ. Сумарният капацитет на двете свръхдържави е от такова естество, което прави борбата помежду им действително глобална. Стремешът за привличането на съюзници „поглъща“ не само отделни държави, но и цели региони. Пример за това е военно-политическата консолидация в Западна и Южна Европа чрез НАТО, както и тази в Източна Европа чрез Варшавския договор. В този смисъл, **обекти на изследването**, са: 1. Южният фланг на НАТО; 2. Средиземноморието в неговата цялост. **Предмет на анализ**, са: 1. Политико-стратегическите отношения между средиземноморските държави в НАТО, от една страна, и тези на Балканите, в Близкия изток и Северна Африка, от друга; 2. Координацията и различията в политиката на САЩ, Великобритания и Франция към страните от Южния фланг на НАТО, неосъществения проект за МЕКО/МЕДО в Близкия изток и несигурната обстановка във Френска Северна Африка; 3. Етапите на военно-политическата консолидация в Западноевропейския (НАТО), Балканския (Балкански пакт) и Близкоизточния (МЕКО/МЕДО/Багдадски пакт) регион, в изпълнение на доктрината „Труман“, която има за цел да се блокира разпространението на комунизма; 4. Развитието на стратегическата концепция на НАТО; 5. Отражението на спора за Кипър върху единството в НАТО; 6. Еволюцията във възприемането на Испания.

От проучената документация става ясно, че Вашингтон няма целенасочено намерение да заема мястото на Лондон в Средиземно море и Близкия изток, нито това на Париж във Френска Северна Африка, тъй като за САЩ е много по-изгодно да подкрепят позициите на Великобритания и Франция, с чиято помощ² трябва да се съдържа военно-

¹ *Chipman, J.* NATO's Southern Allies: Internal and External Challenges. London, 1988, p. 4; *Etzold, T.* The Soviet Union in the Mediterranean. – In: NATO and the Mediterranean. Wilmington, 1985, p. 46-47.

² ЦДА на РБ, ф. 214 Б, оп. 1, а. е. 711, л. 208, 209, 210.

политическото влияние на СССР по целия свят в т.ч. чрез трите взаимно свързани средиземноморски „компонента“: 1. Южна Европа; 2. Близък изток; 3. Северна Африка. Тази теза се стреми да аргументирам в рамките на цялото изследване, на базата на широкия спектър от изворов и историографски материал.

Изследването има за **цел** да анализира и изясни същността на обединяващите³ и разединяващите политически и военно-стратегически фактори в Средиземноморието, в контекста на доктрината „Труман“ и Студената война. За изпълнението на тази цел, се поставят следните **задачи**: 1. Да се проучи, систематизира и изясни цялостната историческа и стратегическа панорама на Средиземноморието; 2. Да се изследват събитията и процесите в региона в комбиниран хронологично-проблематичен порядък, който да направи възможно открояването на обединяващите и разединяващите регионални тенденции. Изключение от това правило, са частите, които изследват Френска Северна Африка, Испания и Кипър; 3. Да се подредят отделните средиземноморски проблеми в такива логически категории, които да позволят и направят възможна тяхната систематизация и извеждането на обобщения, подкрепящи основната теза на дисертацията.

Методологията на изследването се определя от два основни фактора. Водещ е стратегическият – анализира се значението на средиземноморския регион за НАТО. Тясно свързана със стратегическата, е политическата нишка, която произтича от конкретното геополитическо положение на всяка отделна страна в региона. Тази обвързаност предопределя осъществяването на логически синтез при излагането на фактите и събитията; при проследяването на процесите; при анализирането на конкретния проблем във всяка от отделните части в двете глави. Сравнителният анализ е друг широко използван метод в дисертацията, който позволява да се избегне изкуственото изолиране на един средиземноморски проблем от друг. Характерна черта на Средиземноморието през разглеждания период е, че никоя отделна страна не е в състояние да се капсулира и да избегне инерцията и „тежестта“ на Студената война. В този смисъл, изследването има не

³ ЦДА на РБ, ф. 214 Б, оп. 1, а. е. 665, л. 74; Foreign Relations of the United States (FRUS), 1950, Volume I, National Security Affairs; Foreign Economic Policy, Washington, D.C., Government Printing Office, 1977, 488-489. – Memorandum of Conversation, by the Secretary of State, Washington, December 27, 1950; Gaddis. J. L. Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War. Oxford University Press, 2005, p. 112.

само чисто исторически, но също така и геостратегически характер. В помощ на текста, в дисертацията са приложени и серия от карти, три от които са авторски и не са публикувани. В най-голяма степен, прочитът на „НАТО и Средиземноморието, 1949 – 1956 г.“, би бил непълен и безсмислен, без наличието на съпътстващите карти.

Военно-политическата отговорност за Близкия изток, който е вторият средиземноморски „компонент“, до януари 1957 г. носи Великобритания. Това се променя с оповестяването на доктрината „Айзенхауер“ от президента на САЩ, което става факт на 5 януари 1957 г. Третият средиземноморски „компонент“ – Северна Африка, условно се „поделя“ между Мадрид (Испанско Мароко), Париж (Френско Мароко, Алжир, Тунис и Фезан) и Лондон (Либия). Характерна особеност на изследвания период е, че в рамките и на трите „компонента“, желаният външнополитически партньор са САЩ.

За да не бъде „орязана“ логиката на съдържането в Средиземноморието, при необходимост се споменават страни, които по принцип не са средиземноморски. Най-често споменаваните „изключения“, са Португалия, България, Иран и Саудитска Арабия, тъй като и четирите оказват косвено влияние върху средиземноморските процеси поради стратегическото си положение. За по-голяма яснота, изследването предлага две авторски понятия: „късо“ и „дълго“ Средиземноморие. Първото обхваща всички прилежащи към Средиземно море държави. Това е географският обхват на дисертацията, изследван в дълбочина. Второто, т.е. „дългото“ Средиземноморие, разширява обхвата до следните отвъдсредиземноморски зони: 1. Португалия – има значение в атлантически и в иберийски контекст⁴; 2. Австрия – военно-политическата ориентация на страната оказва пряко влияние върху Югославия и Италия; 3. България, от своя страна, оказва такова върху стратегията на Югославия, Гърция и Турция; 4. Иран (планината Загрос се възприема за основна отбранителна линия в Близкия изток в случай на война със СССР); 5. Саудитска Арабия (петролопроводът от полетата край Дахран, чрез който се захранва западноевропейското следвоенно възстановяване, излиза на ливанското средиземноморско пристанище Сидон). Обхватът на „дългото“ Средиземноморие не е обект на изследването.

⁴ *Nogueira, A. Portugal's Special Relationship: The Azores, the British Connection, and NATO. – In: NATO and the Mediterranean... Op. cit., p. 94.*

На базата на географския обхват на Средиземноморието, съобразен с изискванията на доктрината за съдържането, може да се направи следното заключение, относно трите „компонента“: 1. Южна Европа – от Италия до Турция, е съдържаща зона; 2. В Близкия изток, от приоритетно значение за съдържането, са Турция и Иран; 3. Целият арабски хинтерланд (Египет е ядро), т.е. арабските държави както в Близкия изток, така и в Северна Африка, имат поддържаща функция спрямо съдържащите региони⁵.

Хронологическият обхват на дисертацията е разположен в рамките на периода 1949–1956 г. Въведението (1945–1948 г.) полага основата за задълбоченото проучване на конкретния **период на изследването**, който започва със създаването на НАТО на 4 април 1949 г. и приключва с обявяването на доктрината „Айзенхауер“ на 5 януари 1957 г.

Настоящата разработка е плод на задълбочено проучване на разнообразен по характер и произход исторически **изворов материал и историография**. Най-важните източници на **документални сведения**, използвани в хода на проучването, са: 1. Централният държавен архив на Република България, който предостави редица фондове: на външния министър на Народна Република България в периода 1949-1950 г. Владимир Поптомов; на Министерството на външните работи; партиен архив на БКП; микрофилми с документи на: Форийн офис (The National Archives, Kew, Public Record Office, Foreign Office), Външното министерство на Франция (Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques), Националната администрация за архиви и документи на САЩ (US National Archives & Records Administration (NARA), College Park, MD), Архив на Испанското външно министерство (Archivo Ministerio de Asuntos Exteriores); 2. Корпусът „Foreign Relations of the United States“, който съдържа огромен брой доклади на Щаба за политическо планиране, Съвета за национална сигурност (СНС), меморандуми на Държавния департамент и други ведомства, телеграми от и до дипломатическите мисии на САЩ в региона, писма до държавни глави, външни министри, стенограми на телефонни разговори между президент и държавен секретар, каблогоами и др.; 3. Електронният архив на НАТО съдържа многобройни доклади на Северноатлантическия съвет, Военния комитет, както и

⁵ *Илийски, Д.* Средиземно море не е езеро на НАТО. С., 1973, с. 10; Balkanski Pakt, 1953/1954. Zbornik dokumenata iz Arhiva vojnoistorijskog instituta, Arhiva ministarstva spoljnih poslova i Arhiva Josipa Broza Tita (1952-1960). Beograd, 2005, s. 175. – Zapisnik sa sastanka jugoslovenskih i turskih vojnih delegacija, Beograd, 20, 24. i 27. decembar 1952.

основополагащите стратегически документи на Пакта; 4. Стенограмите от дебатите в Камарата на лордовете и Камарата на общините на Великобритания хвърлят светлина върху гледната точка на Лондон за региона (Hansard: United Kingdom Parliamentary Debates); 5. В хода на проучването са използвани и многобройни речи, резолюции на ООН, стенограми от пресконференции, статии от „Земеделско знаме“, „Работническо дело“, „Правда“, „Известия“, „Ню Йорк Таймс“, „Форийн Афеърс“; бюлетини на БТА и ТАСС; дневници: Джордж Кенан⁶, Джеймс Форестал⁷, Дуайт Айзенхауер⁸, Георги Димитров⁹, Исмет Иньоню¹⁰; спомени: Хари Труман¹¹, Дийн Ачесън¹², Вячеслав Молотов¹³, Андрей Громико¹⁴, Гамал Абдел Насър¹⁵, Уинстън Чърчил¹⁶ и др.

Средиземноморието, през разглеждания период, действително остава в сянката на Европа, що се касае до изследователския интерес. Въпреки това, **научна литература** по специфичните теми на региона – Триест, Гръцката гражданска война, национализацията на Суецкия канал, Израел, е налице. Съществуват и редица национални изследвания, които обикновено се ограничават с проучването на двустранните или тристранните турско-американски, турско-британски, турско-гръцко-американски, египетско-британски, испанско-американски, италианско-американски отношения и т.н. Пример за подобен тип разработки, са тези на Бехчет Йешилбурса¹⁷, Мустафа Билгин¹⁸ Анхел Виняс¹⁹, проф.

⁶ The Kennan Diaries. New York, 2014.

⁷ Millis, W. The Forrestal Diaries. New York, 1951.

⁸ Ferrell, R. The Eisenhower Diaries, New York, 1981.

⁹ Димитров, Г. Дневник, март 1933 – февруари 1949. Избрано. С., 2003.

¹⁰ İnönü, İ. Defterler (1919 – 1973). 2. baskı: İstanbul, Şubat 2017.

¹¹ Truman, H. Years of Trial and Hope. Volume II. New York, 1965.

¹² Acheson, D. Present at the Creation. My Years in the State Department. New York, 1969.

¹³ Чув, Ф. Молотов си спомня. 140 беседи на Феликс Чув, Том 1. София, 1998.

¹⁴ Громько, А. Памятное. Новые горизонты. Кн. 1. М., 2016.

¹⁵ Nasser, G. The Philosophy of the Revolution. Cairo, 1955.

¹⁶ Чърчил, У. Втората световна война. Мемоари, Том 6: Триумф и трагедия. С., 1995.

¹⁷ Yeşilbursa, B. A General Review of Turkey's Foreign Affairs During the Democrat Party Era (1950-1960). – *Alternative Politics*, Vol. 1, No. 2, September 2009.

¹⁸ Bilgin, M. Britain and Turkey in the Middle East: Politics and Influence in the Early Cold War Era. London, 2007.

¹⁹ Vinas, A. Los pactos secretos de Franco con Estados Unidos. Barcelona, 1981.

Драгомир Драганов²⁰, Евантис Хатцивасилиу²¹, Тимъти Смит²², Уейн Боуън²³, Александър Животич²⁴, Н. Прошин²⁵, Пир-Будагова²⁶ и др.

Трудове, които надхвърлят националния мащаб и концептуално се доближават до темата и периода на дисертацията, са: „Южният фланг на НАТО, 1951-1959: военна стратегия или политическо стабилизиране?“²⁷ от Дионисос Чорчулис; сборникът с есета под редакцията на Лоурънс Каплан „НАТО и Средиземноморието“²⁸; сборникът с изследвания под редакцията на Джон Чипман „Южните съюзници на НАТО: вътрешни и външни предизвикателства“²⁹. Сред най-значимите изследователи на проблемите, свързани със Северноатлантическата организация, могат да бъдат открити: проф. Лоурънс Каплан³⁰, проф. Йордан Баев³¹, Лорд Исмей³², Грегъри Педлоу³³.

²⁰ Драганов, Др. Франкизмът. История и политика. С., 1995.

²¹ Hatzivassiliou, E. Greece and the Cold War. Frontline State, 1952–1967. New York, 2006.

²² Smith, T. The United States, Italy... Op. cit.

²³ Bowen, W. Truman, Franco's Spain, and the Cold War. University of Missouri Press, 2017.

²⁴ Животић, А. Југославија и Суецка криза. Београд, 2008.

²⁵ Прошин, Н. И. История Ливии (Конец XIX в. – 1969 г.). М., 1975.

²⁶ Пир-Будагова, Э. П. Сирия в борьбе за упрочение национальной независимости (1945–1966). М., 1978.

²⁷ Chourchoulis, D. The Southern Flank of NATO, 1951-1959: Military Strategy or Political Stabilization. Lanham, 2015.

²⁸ Kaplan, L., Clawson, R., Luraghi, R. NATO and the Mediterranean. Wilmington, 1985.

²⁹ Chipman, J. NATO's Southern Allies: Internal and External Challenges. London, 1988.

³⁰ Kaplan, L. A Community of Interests: NATO and the Military Assistance Program, 1948-1951. Washington, D.C., 1980; Kaplan, L. NATO After Thirty Years. Wilmington, 1981; Kaplan, L. The Long Entanglement: NATO's First Fifty Years. London, 1999; Kaplan, L., Clawson, R., Luraghi, R. NATO and the Mediterranean. Wilmington, 1985; Kaplan, L., Snyder, S. The NATO Memoirs of Theodore C. Achilles. Lyman L. Lemnitzer Center for NATO and European Community Studies, Kent State University, Ohio, 1992.

³¹ Баев, Й. Системата за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война. София, 2010.

³² Lord Ismay. NATO: First Five Years, 1949-1954. Utrecht, 1954.

³³ Pedlow, G. The Evolution of NATO Strategy, 1949-1969, p. XIV. – NATO Strategy Documents, 1949-1969.

Кратко изложение на дисертационния труд

„НАТО и Средиземноморието, 1949 – 1956 г.“ съдържа увод, въведение, две глави, заключение, подробен списък на използваните извори и историография, приложения. Основополагащ за изследването е хронологично-проблематичният методологичен подход. Той позволява паралелното изследване на проблемите в региона.

Въведението е озаглавено „Средиземноморието преди създаването на НАТО, 1945 – 1948 г.“. То съдържа три параграфа: 1. „Особености на средиземноморската география“; 2. „Средиземно море и ескалацията на Студената война“; 3. „Обобщение“. В първия параграф се анализират географските и геополитически особености на Средиземноморието. Във втория се проследява еволюцията на международните отношения след края на Втората световна война в региона. Акцентът в анализа разбираемо е поставен върху събитията в Източното Средиземноморие. Анализира се един от фундаменталните доктринални документи, които оказват влияние при формулирането на доктрината „Труман“ – докладът на Кларк Клифърд и Джордж Елси „Американските отношения със Съветския съюз“. Анализиран е и знаковият доклад на секретаря на ЦК на ВКП /б/ Андрей Жданов „За международното положение“. В третия параграф „Обобщение“, са изведени съответните изводи и заключения за периода 1945 – 1948 г.

Глава I е със заглавие „Предизвикателства пред съдържането в Средиземноморието, 1949 – 1952 г.“. Тя се състои от 16 части и отделно обособен 17-ти параграф, озаглавен „Изводи и обобщение“. В първа част: „Американските стратегически приоритети през 1948 г.“, се анализира значението и мястото на онези региони по света, които имат приоритетно място в американската стратегия. Колкото и голям да е икономическият капацитет на САЩ, страната не е в състояние да изгради „инструментите“ на съдържането за кратък период, нито е по силите ѝ да стори това по цялото протежение на комунистическата периферия³⁴. Това обстоятелство налага необходимостта от приоритизиране във военнополитическото планиране – регион по регион и страна по страна. Северноатлантическото пространство и

³⁴ *Лидер, Ю.* НАТО: Очерци за историята и доктрината. С., 1964, с. 9.

държавите, разположени в неговите рамки, логично заемат първостепенно място, а създаването на НАТО е категоричен израз на стратегическото приоритизиране³⁵.

Втората част на Първа глава е със заглавие „Създаването на НАТО“. За Вашингтон, военният съюз е важен, поради необходимостта от изнасянето на защитната линия възможно най на изток в Европа. За западноевропейските страни, Пактът представлява най-важната гаранция, че в случай на нова световна война, САЩ ще се намесят решително в защита на Стария континент. Москва, от своя страна, логично възприема НАТО като „агресивна“, а не като „отбранителна“ организация; като изнесен дълбоко в Европа американски плацдарм, който е в състояние да застраши сигурността на съветската сфера и на самия СССР. В зависимост от обстоятелствата, НАТО може да се възприема и тълкува по различен начин, неизключващ всяка една от споменатите по-горе дефиниции. Няма съмнение обаче, че от април 1949 г. насетне, двата лагера започват да придобиват конкретна материална форма. Това обстоятелство задълбочава противопоставянето и дава дългосрочна перспектива за развитие на конфликта между САЩ и СССР.

Третата част е със заглавие „Първата стратегическа концепция на НАТО“. Договорът, с който се създава Северноатлантическата организация, влиза в сила на 24 август 1949 г., след като всички страни-основателки вече са го ратифицирали³⁶. Това дава основание на външните министри на държавите от организацията, които формират Северноатлантическият съвет, да пристъпят към създаването на структура и стратегическа концепция, които да бъдат съобразени със заложените в самия договор концептуални и географски рамки. Процесът на създаване на първоначалната стратегия има еволюционен характер и продължава около една година. С приемането, от Комитета по отбрана, на документа DC 13 на 1 април 1950 г., се поставя края на първоначалната формулировка на стратегията на НАТО³⁷.

Четвъртата част е озаглавена „Планове за създаване на Средиземноморски пакт“. Във връзка със създаването на НАТО през април 1949 г., възниква въпросът за създаването

³⁵ Chourchoulis, D. Op. cit., p. xxx.

³⁶ The North Atlantic Treaty, Washington D.C., 4 April 1949. – “Article 14. (3). – The Treaty came into force on 24 August 1949, after the deposition of the ratifications of all signatory states.”

³⁷ Pedlow, G. Op. cit. <http://www.nato.int/archives/strategy.htm> (1 май 2017 г.).

на аналогична формация, която да групира страните от Източното Средиземноморие и Близкия изток на антисъветска основа³⁸. Американската стратегия за съдържането има за своя основна цел, да се държи потока на съветското политическо влияние от вътрешната страна на „обръча“ от държави, които са разположени по протежението на съветската периферия в Европа и Азия. Страхове на Атина, Анкара³⁹ и Техеран, че след април 1949 г. те на практика биха останали извън сметките на Вашингтон, имат своето основание дотолкова, доколкото американската, до известна степен британската и в най-пълна степен френската страна, нямат намерение да нарушават статуквото на установената в Близкия изток регионална фрагментация. На тази основа, САЩ продължават да подкрепят страните от т. нар. северна „арка“⁴⁰ – Гърция, Турция⁴¹ и Иран.

В петата част: „СНС-68 и равновесието в света на Студената война“, се анализират негативните за Вашингтон обстоятелства, породени от „загубата“ на Китай и оповестяването на първия съветски атомен взрив през 1949 г. В самото начало на 1950 г. Труман нарежда на Ачесън да бъдат преразгледани американските цели в мирно и военно време. Резултатът: изработен е документът СНС-68.

Шестата част е озаглавена „Стратегическите „близнаци“: Западна Германия и Турция“. Разразяването на Корейската война⁴² изиграва ролята на катализатор за засилването на отбранителната мощ на НАТО. Северноатлантическите съюзници започват активно да обсъждат въпроса за ефективното включване на западногерманския демографски и индустриален капацитет към общата отбранителна сила на Пакта. Успоредно с това се засяга и въпросът за членството на Гърция, Турция и Иран в НАТО. На този етап, Атина и Анкара са допуснати до военното планиране за Средиземноморието, а Техеран е „оставен“ извън сметките. Въпреки факта, че американците подпомагат и укрепват държавите, които граничат със съветската сфера, развоят на събитията през 1950

³⁸ ЦДА на РБ, ф. 214 Б, оп. 2, а. е. 139, л. 2, л. 4.

³⁹ ЦДА на РБ, КМФ 04, инв. № 396/9, л. 6 (The National Archives (TNA), Kew, Public Record Office (PRO), Foreign Office 371/78281); Ф. 1477, оп. 6, а. е. 274, л. 17; Ф. 214 Б, оп. 1, а. е. 534, л. 8.

⁴⁰ FRUS, 1949, Volume VI, The Near East, South Asia, and Africa, Washington, D.C., Government Printing Office, 1977, p. 34. – Memorandum by Mr. Gordon P. Merriam of the PPS, Washington, June 13, 1949.

⁴¹ ЦДА на РБ, ф. 214 Б, оп. 2, а. е. 139, л. 19.

⁴² ЦДА на РБ, КМФ 04, инв. № 396/15, л. 6 (The National Archives (TNA), Kew, Public Record Office (PRO), Foreign Office 371/95056).

г. демонстрира, че е налице нюанс в значението, което имат Западна Европа⁴³ и Близкият изток. Асоциирането на Гърция и Турция към НАТО е крачка в желаната посока, но не е това, което би задоволило отбранителните интереси както на Атина⁴⁴ и Анкара, така и тези на Вашингтон. С решението да се назначи ген. Айзенхауер за Върховен главнокомандващ силите на НАТО в Европа, се постига така необходимият консолидационен ефект⁴⁵ сред страните в организацията – обстоятелство, което има по-скоро психологическо, отколкото някакво реално значение, поради военната слабост на Северноатлантическата организация.

Седмата част е озаглавена „Айзенхауер отново в Европа“ и анализира значението на обиколката в страните от Северноатлантическата организация на първия Върховен главнокомандващ силите на НАТО в Европа ген. Д. Айзенхауер, осъществена през януари 1951 г. Страхове, че корейският сценарий би могъл да се мултиплицира на места като Германия, Югославия и Иран, довеждат до „*бързото превъоръжаване*“ на САЩ и преосмислянето на американската тактическа концепция, действаща в рамките на стратегията за сдържането на СССР. Именно мобилизацията на американските ресурси и усилия, прави възможно присъединяването на Атина и Анкара към НАТО.

Осма част е със заглавие „Спорът за Гърция и Турция“. Войната в Корея предизвиква преразглеждането на американската тактическа концепция, действаща в рамките на стратегията за сдържане на комунизма. Това налага и преосмислянето на англо-американското сътрудничество в региона на Източното Средиземноморие и Близкия изток. Ако за Лондон е важно да затвърди контрола си върху зоната на Кайро-Суец, респективно върху Египет и имперските комуникационни линии, то за Вашингтон, приоритетно значение имат държавите, които граничат със СССР и неговите съюзници. Такива страни са Югославия, Гърция, Турция и Иран. Поради капацитета на индустриалното си производство и военната си мощ, САЩ съумяват да привлекат Атина и Анкара в приоритетната за американската сигурност Северноатлантическа организация. И обратното – поради изтощението на икономическия, военния и политическия си капитал, Лондон не

⁴³ The Kennan Diaries. Op. cit., July 1, 1950.

⁴⁴ ЦДА на РБ, КМФ 04, инв. № 396/15, 4-6 (The National Archives (TNA), Kew, Public Record Office (PRO), Foreign Office 371/95053).

⁴⁵ The Eisenhower Diaries. Op. cit., 184-185.

успява да убеди⁴⁶ Гърция и Турция, както и Египет, да приемат създаването на Близкоизточното командване.

Деветата част е озаглавена „Турция: между НАТО и Близкоизточното командване“. На 20 септември 1951 г.⁴⁷ в Отава се взема решение за отправянето на покани към Гърция и Турция⁴⁸. Въпросът за Близкоизточното командване остава да се реши в зависимост от удовлетворяването на поставените от Франция условия. Американците предприемат маневри, които имат за цел да убедят държавите в Пакта, относно необходимостта от разширяването. Процесът съвсем не протича безпроблемно. САЩ успяват да наложат решението за членство на Гърция и Турция в НАТО. Великобритания не е в състояние да убеди съюзниците си да приемат Близкоизточното командване, в което трябва да се включат Анкара и Кайро. Франция опитва да извлече отстъпки в Западното Средиземноморие, подкрепяйки американците в спора им с британците. Политическата цена на Турция⁴⁹ се вдига драстично, във връзка с убеждаването⁵⁰ на Египет да се превърне в ядро на Близкоизточното командване.

Десетата част е със заглавие „Египетската дилема“. След като Турция получава дългоочакваната гаранция за своята сигурност, чрез получаването на покана за членство в НАТО, Анкара дава съгласието си да съдейства при убеждаването на Египет да участва в британската инициатива. Кайро възприема идеята като маньовър, който има за цел да удължи военното присъствие на Великобритания в Суец. Национализацията на Англо-иранската петролна компания оказва влияние⁵¹ върху решението на египетското правителство да отхвърли предложението от 13 октомври 1951 г., което заедно Великобритания, САЩ, Франция и Турция отправят към Египет, с надеждата Кайро да приеме, превръщайки се в ядрото на Близкоизточната организация. Лондон претърпява два унижителни удара, които потвърждават очевидната за всички държави в Средиземноморието истина: Великобритания не само, че не е в състояние сама да обезпечи контрола в своята

⁴⁶ *Chourchoulis, D.* Op. cit., p. 6.

⁴⁷ *Acheson, D.* Present at the... Op. cit., p. 570; ЦДА на РБ, ф. 214 Б, оп. 1, а. е. 712, л. 53, 54, 55.

⁴⁸ ЦДА на РБ, КМФ 19, инв. № 945/283, л. 14 (NARA, RG 59, Lot File 52-26, Box 39, Greece).

⁴⁹ ЦДА на РБ, ф. 214 Б, оп. 1, а. е. 712, л. 17; а. е. 709, л. 29, 30, 31.

⁵⁰ ЦДА на РБ, КМФ 19, инв. № 945/313, л. 13 (NARA, RG 59, Lot File 52-26, Box 40, Turkey).

⁵¹ *Курдгелашвили, Ш. Н.* Революция 1952 г. и крах... Цит. съч., с. 109.

сфера на влияние – тя не може да стори това дори с помощта и съдействието на останалите средиземноморски фактори, каквито са Франция, Турция и САЩ.

Единадесетата част е озаглавена „„Специфичните противоречия“ между САЩ и Великобритания“. Приоритетни за Великобритания остават „специалните отношения“ със САЩ⁵². Една от най-важните им функции остава американско-британската военно-политическа координация, по отношение на Средиземноморието и Близкия изток. В действителност, стремежът на Лондон за утвърждаване на „специалните отношения“ систематично подкопава британските позиции в двата региона. Основната причината би могла да се сведе до следната формулировка – за да затвърди водещата си роля в собствената сфера на влияние, Великобритания се нуждае от подкрепата на главния си съюзник⁵³. Това положение не е в състояние да прикрие факта, че двете сили не са равнопоставени и че техният спектър от интереси далеч не се припокрива.

Дванадесета част е със заглавие „Близкоизточното командване без Турция?“. С приемането на Гърция и Турция в НАТО остава нерешен въпросът за участието на Анкара в МЕДО. Две са основните пречки за реализация на проекта: 1. Остава нерешен спорът между Великобритания и Египет, който „влачи“ след себе си нежеланието на останалите арабски държави да участват в британската инициатива; 2. Турция, чиято военна мощ се явява основният фактор, който трябва да спира съветското настъпление, в случай на война, отказва да участва в Близкоизточен пакт, ръководен от Лондон. И двата проблема имат значение, тъй като изключването на Турция би лишило организацията от стратегическа логика и бойна мощ, предвид географията на региона и капацитета на Анкара. Изключването на Египет би лишило Великобритания от контрола върху най-голямата и най-важна база, която страната притежава в региона – тази в Суец.

Тринадесетата част е озаглавена „Революционното значение на преврата от 23 юли 1952 г. в Египет“. Египет остава непреклонен по отношение на МЕДО, докато Великобритания не се изтегли изцяло от страната⁵⁴. Това прави задачата на Лондон – внасянето на спокойствие в хинтерланда, на практика невъзможна, без американска помощ.

⁵² ЦДА на РБ, ф. 1477, оп. 7, а. е. 398, л. 3.

⁵³ *Нагайчук, В. И.* Политика США в отношении Египта (50–60-е годы). К., 1982, с. 29.

⁵⁴ ЦДА на РБ, ф. 1477, оп. 10, а. е. 897, л. 4, л. 17.

Единственото, което Вашингтон е в състояние да направи, се състои в това да балансира и да посредничи между неотстъпчивите Лондон и Кайро. В тази си роля американците успяват да убедят британците да приемат принципа за поетапното си изтегляне.

Четиринадесетата част е със заглавие „Развитие на стратегическата концепция на НАТО“. Успоредно с осъществяването на структурни промени, продължава да еволюира и стратегическата концепция на НАТО. Към есента на 1952 г. Постоянната група вече е стигнала до очевидното заключение, че първоначалната концепция DC 6/1 от 1 декември 1949 г. вече не е актуална и се нуждае от осъвременяване, като се има предвид включването на Гърция и Турция в Пакта. Документът MC 3/5 (Final) представлява официалната стратегическа концепция на НАТО, която заменя DC 6/1 и SG 1/7⁵⁵. На 9 декември 1952 г. Военният комитет одобрява документа „Стратегическо ръководство“ (MC 14/1). Той получава министерско одобрение по време на сесията на Северноатлантическия съвет в Париж, която се провежда между 15 и 18 декември 1952 г.⁵⁶ MC 14/1 се явява наследник на вече остарелите MC 14 и DC 13.

Петнадесетата част е озаглавена „Значение на Френска Северна Африка и Либия за съдържането“. Опитът на Вашингтон в Средиземноморието показва, че подкрепата за британските и френските позиции там автоматично води до приравняване на САЩ към колониализма, което нанася вреда на американско-арабските отношения. В същото време, Вашингтон се нуждае от стабилност, за да обезпечи стратегическите си интереси в Магреба, пряко свързани с приоритетното съдържане на комунизма. Това означава, че за американците е жизненоважно да бъдат поне на еднакво разстояние както от французите, така и от местните арабски националисти, които се борят за независимостта си. Преследването на баланса в отношенията в крайна сметка ще ерозира позициите на Париж, за сметка на тези на арабите в Магреба, без да се решават стратегическите дилеми на САЩ и НАТО в дългосрочен план.

Шестнадесетата част е със заглавие „Испания е ничие дете“. Макар и бавно, Вашингтон и Мадрид предприемат стъпки към сближаване. Мотивите на американската

⁵⁵ Pedlow, G. The Evolution of... Op. cit, p. XV. – In: NATO Strategy Documents, 1949-1969. <http://www.nato.int/archives/strategy.htm> (24 март 2018 г.).

⁵⁶ Ibidem, p. XVI.

страна са преди всичко стратегически – в контекста на задълбочаващия се конфликт със СССР, САЩ правят необходимото, за да привлекат „всичко“, което подлежи на консолидация откъм западната страна на линията Шчечин-Триест, колкото и политически неудобно да е това в испанския случай. Показателно е, че сближаването с Мадрид „върви“ успоредно с процеса на присъединяване на Гърция и Турция към НАТО и обвързването на Югославия със системата за сигурност на Запада. Франко, от друга страна, си дава ясна сметка за откриващите се политически и икономически възможности пред Испания. Военният съюз с най-мощната западна държава би извел иберийската държава от международната изолация, в която тя се намира; би спомогнал за икономическото ѝ развитие и не на последно място – би легитимирал властта на Франко.

Глава II е озаглавена „Айзенхауер „сдържа“ – Хрушчов „прескача““. Първата част е със заглавие „Създаване на Средиземноморското командване на НАТО“. Основаването на Средиземноморското командване на НАТО (АФМЕД) в началото на 1953 г. е частичен и преди всичко политически успех за Великобритания. След като Чърчил не успява да се пребори за ръководната позиция в Атлантическия океан, Лондон все пак официализира контрола си в рамките на атлантическото „продължение“ в източна посока – Средиземно море. Показателни са следните факти: 1. АФМЕД е подчинено на ген. Риджуей, тъй като МЕДО все още не е създадено, т.е. британците в Средиземно море все пак остават под контрола на американския Върховен главнокомандващ силите на НАТО в Европа; 2. Шести американски флот, който е най-мощното военноморско съединение в Средиземно море, остава под американски контрол. На практика, и двете ръководни нишки, водят към американското начало: АФМЕД е подчинено на ген. Риджуей, а Шести флот на адм. Карни. Тази „странна“, по думите на Л. Каплан⁵⁷, схема, от военно-организационна гледна точка, прави излишна ролята на британския главнокомандващ на АФМЕД.

Втората част е озаглавена „Балканският пакт и югославският „щит““. Разривът Тито-Сталин предоставя благоприятна възможност за противниците на СССР. Заплахата от инвазия, която тегне над Белград, сближава стратегическите интереси на Югославия с тези на НАТО⁵⁸. Асоциирането на западнобалканската държава със системата за сигурност на

⁵⁷ Kaplan, L., Clawson, R. NATO and the Mediterranean... Op. cit., p. 9.

⁵⁸ ЦДА на РБ, ф. 214 Б, оп. 1, а. е. 711, л. 22.

Запада, прави възможно „запушването“ на стратегическата пролука в европейската част от сдържачата верига, което дава възможност да се осъществи връзка със заплануваното МЕКО/МЕДО, което трябва да отбранява регионите на Източното Средиземноморие и Близкия изток.

Третата част е със заглавие „Дълес в Близкия изток и раждането на концепцията за Северния ред“. Най-значимият резултат от проучването на Дълес е изводът, че МЕДО трябва да се изостави, за сметка на *„това, което може да се превърне в силно отбранително споразумение на страните от Северния ред: Турция, Ирак, Сирия и Пакистан“*⁵⁹. За реализацията на идеята, е необходимо *„да се спаси Иран“*, който трябва да свърже първите три страни с Пакистан. Дълес пояснява: *„Нашата непосредствена необходимост, следователно, е, да се концентрираме върху смяната на ситуацията там“*, т.е. в Иран⁶⁰. Така, за разлика от предишната администрация, тази поставя приобщаването на Техеран към отбранителната система на Запада, на приоритетно равнище. В резултат от тази еволюция на идеята за консолидиране на страните от Близкия изток, само след две години – през 1955 г., се стига до създаването на Багдадския пакт, в който участие вземат Турция, Ирак, Великобритания, Пакистан и Иран⁶¹.

Четвъртата част е озаглавена „СНС-155/1 и американската независимост от Великобритания и Франция“. Краят на войната в Корея през юли 1953 г. дава възможност на новата американска администрация да преосмисли политиката си за Източното Средиземноморие и Близкия изток. СНС-155/1, одобрен от Айзенхауер на 11 юли 1953 г., препоръчва Вашингтон да увеличи отговорността си за региона⁶². Постигането на тази цел не минава задължително през условието „за сметка на“ Великобритания, но в документа недвусмислено се посочва, че ако обстоятелствата го налагат, САЩ си запазват правото *„да действат сами“*. Най-видимата разлика между предходната администрация и тази, е изоставянето на идеята за МЕДО, която е по същество британски „вариант“ за консолидация на Близкия изток, концентриран около Египет, и възприемането на новата

⁵⁹ Поцхверия, Б. М. Цит. съч., с. 49.

⁶⁰ FRUS, 1952-1954, Volume IX... Op. cit., p. 384.

⁶¹ Heller, J. The United States, the Soviet Union and the Arab-Israeli Conflict, 1948-67: Superpower Rivalry. Manchester University Press, 2016, p. 51.

⁶² Yeşilbursa, B. The Baghdad Pact... Op. cit., p. 19.

идея на Дълес за изграждането на стабилна отбранителна организация по т. нар. Северен ред – Турция, Иран, Пакистан, Ирак и Сирия. През следващите месеци концепцията се доразвива. На преден план при реализацията ѝ, излиза Великобритания.

Петата част е със заглавие „Изграждане на стратегическа отбранителна симетрия около Турция“. Приоритет на Балканите остава приобщаването на Югославия. Първата стъпка в тази посока е направена на 28 февруари 1953 г., когато между Турция, Гърция и Югославия е сключен Договора от Анкара. Еквивалентен приоритет за Турция, респективно за САЩ, по отношение на Близкия изток, се отдава на затварянето на отворилата се стратегическа пролука в Иран. Започва изграждането на колективна отбранителна система, основаваща се на концепцията за Северния ред, която Вашингтон възприема официално през юли 1953 г., когато Айзенхауер слага подписа си под документа СНС-155/1. Първото, което се прави, е сключването на Споразумението за приятелско сътрудничество между Турция и Пакистан от 2 април 1954 г. След подписването на тези два приятелски договора: 1. Между Турция, Гърция и Югославия; 2. Между Турция и Пакистан, се пристъпва и към същината на това, което се признава като общ интерес, а именно прерастването на приятелските договори във военни съюзи. Турция, Гърция и Югославия постигат това чрез Пакта за взаимопомощ от Блед, подписан на 9 август 1954 г. На 24 февруари 1955 г. Турция и Ирак сключват Пакт за взаимно сътрудничество, към който през април 1955 г. се присъединява Великобритания, през септември Пакистан, а през ноември с.г. и Иран.

Шестата част е озаглавена „Ядреният арсенал на САЩ и новата стратегия на НАТО“. Още като Върховен главнокомандващ силите на НАТО Д. Айзенхауер стига до заключението, че е необходимо да се направи „*основно проучване*“, което да изследва „*икономиката на националната сигурност*“ на САЩ. Мотивите му са ясни – страната харчи прекалено много за „*определени програми*“, които струват скъпо и въвличат САЩ „*право към инфлация с неконтролируем характер*“. По ирония на съдбата, той се убеждава окончателно в това, след като посещава Шести американски флот в Средиземно море в средата на октомври 1951 г.⁶³ Вече като президент на САЩ Айзенхауер получава възможността да предефинира отбранителната политика на страната по най-ефективния,

⁶³ The Eisenhower Diaries. Op. cit., 201-202; *Leffler, M.* For the Soul... Op. cit., p. 100.

според него и държавния му секретар⁶⁴, начин. Резултатът е възприемането на политика „Нов поглед“⁶⁵.

Седма част е със заглавие „Спорът за Кипър: първият разрыв в НАТО“. На 9 септември 1955 г. гръцкият министър на отбраната Панайотис Канелопулос изпраща писмо до Върховния главнокомандващ силите на НАТО в Европа ген. Грюнтер, в което заявява, че Гърция няма да участва в планираните за септември военни учения на Северноатлантическата организация⁶⁶. На 14 септември 1955 г. в Париж, по време на заседание на Северноатлантическия съвет, лорд Исмей отбелязва, че решението на гръцкото правителство е „*първият разрыв в рамките на НАТО*“⁶⁷. Единствената страна, която продължава да стои на еднакво разстояние и от трите държави – Гърция, Турция и Великобритания, замесени в спора, са САЩ. Северноатлантическата организация умишлено остава на заден план, що се касае до заемането на страна по Кипърския въпрос. Мотивите за това имат чисто практически характер – НАТО има за цел да изгражда единен военно-политически фронт. В същото време, ескалацията на спора за Кипър придава мощен импулс в противоположната посока, застрашавайки монолитността на Пакта.

Осмата част е озаглавена „Багдадският пакт и ЕССА“. Политическите цели на Вашингтон в Средиземноморието, не са напълно идентични с тези на Лондон и Париж. Двете европейски държави се борят за запазването на политическото си влияние с всички средства. Това предопределя и невъзможността им да следват балансиран курс по подобие на американския. Лондон откровено заема страната на Багдадския пакт, за сметка на Египет. Париж започва да въоръжава Израел, също за сметка на Кайро. Фокусът се измества от Северния ред към арабския хинтерланд – от съдържането на СССР към различните близоизточни противоречия. Това дава възможност на Насър да потърси подкрепа „отвън“. Хрушчов се възползва от откритата се пред СССР златна възможност да обходи в

⁶⁴ Грозев, К. Белият дом и ... Цит. съч., с. 80; Hatzivassiliou, E. NATO and Western... Op. cit., p. 31; Gaddis, J. L. Strategies of Containment... Op. cit., p. 125; Cole, A. The Department of Defense: Documents on Establishment and Organization, 1944-1978. Washington, D.C., 1978, p. 152. – President Eisenhower's Message – 30 April 1953.

⁶⁵ Graebner, N. The United States and NATO, 1953-69. – In: *NATO After Thirty Years*. Wilmington, 1981, p. 39.

⁶⁶ NATO/PO/55/754, NATO Message – Exercises Scheduled for September 1955, September 13, 1955; Moustakis, F. The Greek-Turkish Relations and NATO. London, 2005, p. 31.

⁶⁷ NATO/C-R(55)37, Annex to Summary Record, 15 September 1955, p. 1.

тил не само средиземноморския фланг на НАТО, но и неговото току-що изградено естествено продължение – Багдадският пакт.

Деветата част е със заглавие „Франция и загубата на Френска Северна Африка“. Проблемите на Париж в Магреба се задълбочават, като се има предвид влиянието, което Москва започва да придобива в Египет след сключването на бартерната сделка от септември 1955 г. На практика, войната в Алжир се превръща в потенциален инструмент за разединяване: 1. На Франция, поради изключителния психологически и емоционален заряд, с който е натоварен конфликтът в Алжир; 2. На НАТО, чрез опасността от избухването на антиамериканската „експлозия“ във Франция, за която предупреждава Дилън през март 1956 г. Последниците от евентуалното политическо „завъртане“ на Тунис, Алжир и Мароко към Кайро, а в перспектива и към Москва, са очевидни: 1. САЩ биха изгубили стратегическите си бази в Мароко, както и тази в Либия; 2. Южният фланг на НАТО би бил обходен от юг, което означава засилване в най-висока степен на военно-политическият натиск върху Франция, Италия, Гърция и Турция, както и върху „независима“ Испания и съседна натовска Португалия.

Десетата част е озаглавена „Либийската бариера“. Значението на Либия за отбраната на Южния фланг на НАТО започва да се повишава значително след чехословашката оръжейна сделка на Насър. Англо-френското фиаско в Египет година по-късно вдига цената на Триполи до нови нива. Страната започва да се възприема не просто като поддържащ и тренировъчен за натовските летци център, а като единствената бариера пред пълзящото към Атлантическия бряг съветско-египетско влияние. Британците остават в двете си либийски бази – Тобрук и Ел Адем, до март 1970 г. „Денят на евакуацията“, както е известен 20 юни 1970 г. в северноафриканската държава, е този, в който американците напускат „Уилус“ и Либия окончателно⁶⁸.

Единадесетата част е със заглавие „Доктрина след доктрина: крахът на Великобритания и Франция“. Обявената от Айзенхауер нова американска доктрина за региона на Близкия изток, се свежда до следното: за да бъде защитена независимостта на всяка държава, в случай на атака, президентът има право: 1. Да предостави икономическа

⁶⁸ Илийски, Д. Цит. съч., с. 121.

помощ; 2. Да се предприемат програми за военна подкрепа; 3. Да се окаже военна помощ от САЩ, „за да се защитят териториалната цялост и политическата независимост на тези нации, които поискат подобна подкрепа“⁶⁹. Това са мерките, чрез които администрацията смята да запълни вакуума, оставен от Великобритания и Франция⁷⁰. Декларацията е категорична, а чрез нея се отправя ясно предупреждение към Москва и Кайро, което може да перифразираме така: „Не се замесвайте с нас в Близкия изток, това е американска сфера на влияние. Ако го направите, ще предизвикате военен отговор, от страна на САЩ“. Вашингтон не се отказва от сътрудничеството с Лондон и Париж по принцип⁷¹, но по недвусмислен начин обявява, че контролът и военно-политическата отговорност за региона, най-накрая се поемат от свръхдържавата.

Дванадесетата част е озаглавена „Сърдечните отношения“ между Франко и САЩ“. Вашингтон и Мадрид продължават преговорите за сключване на военно и икономическо споразумение през 1953 г. Опозицията на Лондон и Париж не е в състояние да спре хода на американско-испанското сближаване, но изиграва ролята на спирачка за приемането на Испания в НАТО. Съобразявайки се с тези политически реалности, САЩ поставят на дневен ред въпроса за придобиването на права за строежа на бази в иберийската страна, а испанското членство в Северноатлантическия съюз остава крайна цел, но в дългосрочен план. На 26 септември 1953 г. Вашингтон и Мадрид формализират политическия съюз помежду си, чрез сключването на четири отделни споразумения – две в сферата на отбраната, едно икономическо и едно техническо. Близо осем години след края на Втората световна и началото на Студената война, Испания логично е „изведена“ от изолация, за да влезе в новата си роля на американски съюзник.

⁶⁹ Eisenhower Doctrine, January 5, 1957, National Archives. <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-5-1957-eisenhower-doctrine> (8 януари 2019 г.).

⁷⁰ Асурас, Г. Цит. съч., с. 38.

⁷¹ Takeyh, R. The Origins of the Eisenhower Doctrine: The US, Britain and Nasser's Egypt, 1953-57. London, 2000, 144-145.

Изводи на изследването

Обобщение на Въведението

Периодът 1945-1948 г. условно започва с края на Втората световна война (лялото на 1945 г.) и приключва с формалното създаване на НАТО (пролетта на 1949 г.). Нека, отново условно, да наречем този период формативен⁷², тъй като Студената война не започва „моментално“ след победата над Оста през май-август 1945 г., а се задълбочава постепенно, поради три основни причини: 1. Огромната мощ на всяка от свръхдържавите (САЩ и СССР) и подозрението, което всяка от тях изпитва спрямо намеренията на другата; 2. Расте страхът към бившия съюзник, подклаждан от неостъпчивото поведение, което се възприема от отсрещната страна като провокация, а на по-късен етап и като агресия. Тази поведенческа парадигма разрушава доверието, градено по време на Втората световна война и води до ескалацията на Студената война; 3. Растящият страх от неизвестното води до обостряне на инстинктивния стремеж да се гради стабилна защита в новия външнополитически контекст. За общоприето символично начало на Студената война се приема речта за „Желязната завеса“ на Чърчил (5 март 1946 г., Фултън, САЩ)⁷³. Тази теза се поддържа от Найл Фъргюсън⁷⁴. Според Мелвин Лефлер дори след това Сталин „не предприема студената война“⁷⁵.

Победата на Съюзниците във войната от 1939-1945 г. води до пренареждане на геополитическото пространство както в Европа, така и в Средиземноморието. Разгромът на Италия и Германия отваря силов вакуум, който се запълва от страните-победителки: СССР, САЩ, Великобритания и възстановена Франция. Средиземноморският регион се доминира от две велики сили: Великобритания и Франция и „новопристигналата“ суперсила САЩ. Влиянието на Великобритания се крепи върху няколко опорни пункта: Гибралтар, о-в Малта, Палестина и Суец. Под контрола на Лондон са бившите италиански колонии Триполитания и Киренайка (Либия), Египет, о-в Кипър. До март 1947 г. Обединеното

⁷² *Bilgin, M.* Britain and Turkey... Op. cit., p. 42.

⁷³ ЦДА на РБ, ф. 214 Б, оп. 1, а. е. 658, л. 1; *Мельников, Ю. М.* От Потсдама к Гуаму. Очерки американской дипломатии. М., 1974, с. 73.

⁷⁴ *Ferguson, N.* Kissinger. 1923-1968: The Idealist. New York, 2015, p. 193.

⁷⁵ *Leffler, M.* For the Soul... Op. cit., p. 53; *Kaplan, L.* A Community of... Op. cit., 1980, p. 3.

кралство е и водещ външнополитически фактор в раздираната от гражданска война Гърция, както и в подложените на съветски натиск Турция и Иран. Влиянието на Франция е фиктивно в Източното Средиземноморие (Ливан и Сирия стават независими държави съответно през 1943 г. и 1946 г.) и реално в Западното. Париж контролира двата свои северноафрикански протектората – Тунис и Мароко, а трите алжирски департамента – Оран, Алжир и Константин, са интегрална част от метрополията. Единствените съюзнически държави, чрез които СССР стъпва на Средиземно море, са Югославия (до 1948 г.) и Албания (след разрива Тито-Сталин страната остава стратегически изолирана). Следвоенна Италия е под англо-американски контрол, въпреки силната комунистическа партия в страната. Испания, под управлението на Франко, изпада в международна изолация.

Съветският натиск⁷⁶ по посока на Иран, Турция и Гърция, както и конфликтът за Триест между Югославия и Италия, допринасят значително за засилването на взаимните подозрения между САЩ и СССР. Ключов момент не само за изследвания период, но и за цялата Студена война, е обявеното от Труман решение за незабавното оказване на икономическа, техническа и военна помощ на Гърция и Турция, което той оповестява пред Конгреса и света на 12 март 1947 г. САЩ възприемат целенасочена политика за сдържане на комунизма, която става известна като доктрината „Труман“. Четирите големи зони в света, чрез които трябва да се сдържа съветската сфера на влияние, са: Западна Европа, Близък изток, Китай и Япония. Свързващото звено между първите две е Средиземно море, което превръща както акваторията, така и прилежащите подрегиони – Южна Европа (Иберийски полуостров, Италия, Балкански полуостров), Близък изток и Северна Африка, в приоритетни зони за американската отбрана.

По време на разговорите от Пентагона през есента на 1947 г. между САЩ и Великобритания, се стига до възприемането на принципа за тясно англо-американско сътрудничество в региона на Средиземноморието и Близкия изток. Основната отбранителна отговорност за Близкия изток, в случай на нов световен конфликт, носи Великобритания. Вашингтон и Лондон приемат, че Италия, Гърция, Турция и Иран представляват единна

⁷⁶ ЦДА на РБ, ф. 215 Б, оп. 2, а. е. 176, л. 66.

стратегическа единица, която трябва да бъде опазена от „пропукване“, в резултат от съветския натиск.

Западните държави първи започват да консолидират позициите си чрез: 1. Договора от Дюнкерк между Великобритания и Франция (4 март 1947 г.); 2. Американската помощ за Гърция и Турция (12 март 1947 г.); 3. Плана „Маршал“ (5 юни 1947 г.). СССР отговаря чрез създаването на Коминформбюро по време на срещата в Шкларска Поремба между 22 и 28 септември 1947 г., която символично се „застъпва“ с конференцията на западноевропейските държави, отговорили на призива на Маршал, която се провежда между 12 юли и 22 септември 1947 г. в Париж. Жданов за първи път говори за Европа „на два лагера“.

Междувременно ООН разделя Палестина (29 ноември 1947 г.). Започва Войната за независимост на Израел или *al-Nakba* (Катастрофата) за арабите. На 14 май 1948 г. Израел обявява своята независимост. На 15 май 1948 г. Великобритания окончателно се изтегля от Палестина, с което се поставя началото на втората фаза във войната между Израел и арабските страни, приключила с победа за еврейската държава на 7 януари 1949 г. Изтеглянето на Великобритания от Палестина е второто „прехвърляне“ на отговорност в региона на Източното Средиземноморие в рамките на 16 месеца.

През 1948 г. западните държави, под патронажа на САЩ, преминават и към същинска военно-политическа консолидация. Страните от Дюнкерк (Великобритания и Франция) сключват Брюкселския договор с трите държави от Бенелюкс (Белгия, Холандия и Люксембург). В същото време се водят преговори за създаването на Атлантически съюз, който трябва да обедини страните от Брюксел със САЩ и Канада. Така, на 4 април 1949 се стига до основаването на НАТО, което включва три средиземноморски държави: Великобритания, Франция и Италия. Създаването на НАТО се възприема от САЩ като изнасяне на отбраната на страната в дълбочина – възможно най-далеч от собствената територия и в същото време, възможно най-близо до границите на противника. СССР, от своя страна, възприема новосъздадения военно-политически блок като западноевропейски плацдарм за предприемането на американска агресия срещу съветската сфера – едновременно срещу буферната зона в Източна Европа, а впоследствие и срещу самия СССР. Това, естествено, води до аналогична консолидация и сред страните в Източния

блок, която изкуствено се забавя с цел предотвратяването на западногерманското участие в системата за сигурност на Запада.

Изводи и обобщение към Глава I

Периодът, разгледан в Първа глава, започва с формалното създаване на НАТО на 4 април 1949 г. и приключва с провала на Великобритания да основе Близкоизточна отбранителна организация до края на 1952 г. Решаващо значение за развитието на съдържането в Средиземноморието оказва войната в Корея, която започва на 25 юни 1950 г. Събитията в Далечния изток задълбочават Студената и доближават двете суперсили до ръба на тоталната войната. В резултат от това обстоятелство, администрацията на Хари Труман ускорява процеса на консолидация в НАТО, след като САЩ предприемат мащабно и бързо превъоръжаване. Започва проучването на възможността за военно-политическото приобщаване на Испания към системата за сигурност на Запада. Успоредно с това, в другия край на Средиземноморието, протича процес на сближаване между Югославия и Западните съюзници и най-важното – НАТО се разширява в източна посока след присъединяването на Гърция и Турция към Пакта на 18 февруари 1952 г. Последното става за сметка на стремежа на Великобритания да обвърже Атина и Анкара с Кайро при основаването на Близкоизточна отбранителна организация. Инициативата има противоречив характер, а нейният провал допринася значително за задълбочаването процеса на изтегляне на Великобритания от региона.

Основните изводи към тази част на изследването, са:

- Западна Европа и Близкият изток продължават да имат първостепенно значение за отбраната на САЩ, Великобритания, Франция и НАТО като цяло. Приоритет за Вашингтон има съдържането на комунизма, което се изразява в укрепването на държавите, които имат обща граница със съветската сфера или със самия СССР. Такива държави в Южна Европа са: Югославия (след разрива със Сталин през 1948 г.), Гърция и Турция. Естествено продължение на този „щит“, прикриващ както арабския хинтерланд в Близкия изток, така и Средиземно море и Северна Африка, е Иран.

- Основна отговорност за отбраната на Близкия изток продължава да носи Великобритания. Това се налага по рационални съображения: Вашингтон не е в състояние да поеме цялата отговорност за обръча от региони, обграждащи съветската периферия, която след победата на комунистите в Китай се „разтяга“ до Френски Индокитай и Югоизточна Азия.
- След като Италия става една от страните-основателки на НАТО през април 1949 г., Вашингтон определя Гърция, Турция и Иран като „арка“ по югозападната съветска периферия, която подобно на „бастiona“ Италия-Гърция-Турция-Иран от периода преди създаването на НАТО, трябва да „сдържа“ комунизма. От началото на 1951 г. става възможно и възприемането на Югославия като част от „арката“/„щита“.
- До началото на войната в Корея и последвалото американско превъоръжаване САЩ не са в състояние да укрепят НАТО до степента, която би направила възможно членството на Гърция, Турция и Иран към Северноатлантическата организация. На 24 май 1951 г. Труман дава принципното си съгласие за присъединяването на Гърция и Турция към НАТО, както и за основаването на МЕКО/МЕДО, което трябва да организира блискоизточните държави, по подобие на ситуацията в Западна Европа, но под британско ръководство.
- Пробен камък за Блискоизточната концепция се явява присъединяването на Гърция и Турция към НАТО. Причината: Великобритания смята, че Блискоизточното командване трябва да включва двете държави, главно поради военния капацитет и географското положение на Турция. След присъединяването им към Северноатлантическата организация се постига компромис – създадено е отделно Югоизточно командване на НАТО за сухопътните сили на Гърция и Турция. Целта е то все пак да се асоциира по някакъв начин със заплануваната Блискоизточна организация, когато и ако тя се основе.
- Великобритания претърпява два големи политически удара през 1951 г. В началото на 1951 г. Иран национализира петролната индустрия в страната. Този акт оказва своето влияние върху Египет, който през есента на същата година отхвърля предложението на Великобритания, Франция, САЩ и Турция за създаването на Блискоизточно командване с щабквартира в района на Кайро-Суец.

- Позициите на Великобритания в Средиземноморието и Близкия изток могат най-общо да бъдат сравнени с тризъбец. „Дръжката“ (т.нар. британска жизнена комуникационна линия) има три опори, като третата има и функцията на „сглобка“, която държи едновременно и „дръжката“, и „зъбците“. Първите две опори от запад на изток, са: 1. Гибралтар (вход от Атлантическия океан към Средиземно море); 2. Малта. 3. „Сглобката“ е Египет и огромната британска база в зоната на Суецкия канал. Северното разклонение на „тризъбеца“ са Гърция, Турция и о-в Кипър; централният „зъбец“ се формира по оста Египет-Палестина-Трансйордания-Ирак-Иран; южният „зъбец“ се разклонява от Египет към Судан, Йемен и Оман. Така изглежда британската сфера в непокътнат вид.

През март 1947 г. Великобритания се „отказва“ от военнополитическата отговорност за северния „зъбец“ (Гърция и Турция). Лондон запазва единствено о-в Кипър. На 15 май 1948 г. Великобритания напуска и Палестина. Така тя губи важната връзка между „сглобката“ (Египет) и продължението на централния „зъбец“ – Трансйордания-Ирак-Иран, което в перспектива ще застраши позициите на Лондон в трите държави. Петролната национализация от пролетта на 1951 г. в Иран е решителен удар срещу британските позиции в най-важната държава от централния „зъбец“. Иранската ситуация насърчава египетския отказ от октомври 1951 г. за основаването на МЕКО с ядро в Суец (Египет). Средиземноморското командване на НАТО с щабквартира на о-в Малта, което ще бъде официално създадено на 15 март 1953 г., за да се укрепят британските позиции в Средиземно море, на практика е единственият и то частичен успех за Лондон, тъй като неговото естествено продължение – МЕКО, така и не се реализира, а най-мощният средиземноморски флот – Шести американски, остава извън британски контрол.

През следващите четири години, приоритет за Лондон остава запазването на контрола върху „сглобката“ (Суец, Египет). Причината: ако тя бъде изгубена, ще изчезне спояващият елемент между „остатъците“ от британската сфера в Източното Средиземноморие и Близкия изток: Кипър (север); Йордания-Ирак-Иран (център); Судан-Йемен-Оман (юг).

- До края на 1952 г. контролът на Париж над Френска Северна Африка се осъществява без проблем. Това се променя след бунтовете в Тунис и Мароко, от декември 1952

г., с които се полага началото на края за Франция в трите ѝ северноафрикански владения.

- Сближаването между Испания и САЩ се осъществява на два основни етапа: 1. Проучвателен: От 4 ноември 1950 г. (ООН отменя резолюцията от 1946 г., с която се блокира достъпа на Мадрид до международни организации) до 2 ноември 1951 г. (завършва щателното проучване на американските военни нужди в Испания); 2. Преговорен: От началото на 1952 г. до 26 септември 1953 г. (подписват се четири споразумения между Испания и САЩ, които поставят началото на военно-политическия съюз между двете страни). Процесът на сближаване между Франкистка Испания и САЩ протича на двустранна основа, поради отказа на голяма част от съюзниците в НАТО да приемат възможността за испанското членство в организацията.

Изводи и обобщение към Глава II

Събитията, които бележат началото и края на изследователската концепция във Втора глава, са съответно създаването на Средиземноморското командване на НАТО на 15 март 1953 г. и оповестяването на доктрината „Айзенхауер“ на 5 януари 1957 г. Първото събитие индиректно демонстрира, че доминиращата морска сила в Средиземно море не е Великобритания, тъй като най-мощният флот, разположен в акваторията – Шести американски, остава под властта на американския командващ Южния фланг на НАТО, а не под тази на британския началник на новото натовско Средиземноморско командване. Обявяването на доктрината „Айзенхауер“ в самото начало на 1957 г., от друга страна, ангажира осезаемо САЩ с региона на Близкия изток. Това е символичният край на принципното споразумение от октомври-ноември 1947 г. между Вашингтон и Лондон, съгласно което главната военно-политическа отговорност за Близкия изток, носи Великобритания.

Основните изводи към тази трета част на изследването са:

- Решението за създаването на отделно натовско командване за акваторията на Средиземно море има политически характер. Мащабът на Северния Атлантически

океан и фактът, че там командва американец, сравнен с този на Средиземно море и обстоятелството, че начело на военноморските сили там (с изключение на Шести американски флот) е назначен британец, може да послужи като метафора, чрез която да се съпоставят „големите“ позиции на САЩ с „малките“ на Великобритания.

- Новата американска администрация на Дуайт Айзенхауер не се отказва от следването на доктрината „Труман“. Напротив, още по време на първия си мандат като президент, Айзенхауер успява да завърши съдържащата „стена“ по цялата комунистическа периферия в духа на принципа за колективната сигурност. Елементи и инструменти на съдържането в географски ред от запад на изток, са: НАТО (4 април 1949 г.), Балкански (9 август 1954 г.), Багдадски (24 февруари 1955 г.) и Югоизточноазиатски (8 септември 1954 г.) пакт. В опит да оптимизират съдържането, редуцирайки финансовото бреме върху САЩ, Айзенхауер и Дълес налагат нов тактически способ, който заедно с вече изградената „силна позиция“ около съветската периферия, трябва да бъде в състояние да убеди противника, че всяка негова евентуална агресия ще бъде посрещната с незабавен ядрен „масиран ответен удар“.
- Преломен момент за Източното Средиземноморие и Близкия изток настъпва през лятото на 1953 г., когато Вашингтон приема нова политика за региона (СНС 155/1 от 11 юли 1953 г.). САЩ не се отказват от тясното сътрудничество с Великобритания там, но имайки предвид неблагоприятните тенденции, породени от двете „напречни течения“: британската власт в региона и арабският национализъм, американците стигат до извода, че е по-целесъобразно да се зачитат „легитимните искания“ на арабските страни. Тази политика на балансиране в перспектива насърчава национализма и подронва британското влияние. Крайната цел не е да се измести внезапно Великобритания, а да се постигне стабилност. Особено показателен е фактът, че британската концепция за МЕКО/МЕДО е изоставена, за сметка на изграждането на стратегическото „продължение“, но несвързано пряко с НАТО, отбранително групиране по т. нар. Северен ред на Близкия изток, познато още като Багдадски пакт (американска концепция⁷⁷).

⁷⁷ Kaplan, L., Clawson, R. NATO and the Mediterranean... Op. cit., p. 13.

- Подобна политическа линия се следва и спрямо Франция в нейната сфера на влияние в Западното Средиземноморие – Френска Северна Африка. В резултат от задълбочаването на бунтовете в Тунис и Мароко, „заразата“ се пренася и в най-чувствителното за Париж място – Алжир. Независимостта на двата протектората, която Франция признава през март 1956 г., не решава проблемите ѝ в считания за интегрална част от метрополията Алжир.
- Балансирането между интересите на отделните държави в Средиземноморието е характерна черта в политическото поведение на Вашингтон. То има за цел постигането на решение на даден проблем по начин, който да не засяга жизненоважния приоритет – съдържането на комунизма. САЩ поддържат равновесие между интересите на Великобритания и Франция, от една страна, и тези на арабските държави, от друга; балансират между Израел и арабското му обкръжение; между Турция и Великобритания, от една страна, и Гърция, от друга, при туширането на напрежението, породено от спора за Кипър. С течение на времето се оказва, че това балансиране придава негативно ускорение на разпада на англо-френското влияние и обратното – оказва положителен импулс върху емоционалното желание на Египет да придобие реална независимост чрез прогонването на британците от страната, а от там и върху аспирациите за независимост на Тунис, Алжир и Мароко.
- Гордиевият възел в Средиземноморието е разсечен в резултат от Суецката криза, която изправя едни срещу други „двигателите“ на „*напречните течения*“ и „елементи“ в американската политика на равновесие – Великобритания, Франция и Израел, от една страна, и Египет на Гамал Абдел Насър, от друга. Благодарение на острите реакции както на СССР, така и на САЩ, военният конфликт приключва бързо. Политическите последици от него са фундаментални – Лондон се разделя окончателно с военно-политическото си влияние в Близкия изток, което означава, че там се отваря вакуум. Доктрината „Айзенхауер“, която президентът на САЩ оповестява на 5 януари 1957 г., е категоричен сигнал, че празното пространство, т.е. военно-политическата отговорност в региона, се заема от американците. Това се прави, за да се предотврати разширяването на съветското влияние там, което вече разполага с два военно-политически плацдарма в лицето на Египет и Сирия. Политическите последици за Франция са аналогични в нейната сфера – от Френска

Северна Африка наистина френски остава само Алжир. Агонията там продължава до 1962 г., когато департаментът става независима държава.

- Траекторията на отношенията между Испания и САЩ се развива в положителна посока след сключването на споразуменията от 1953 г. Американската страна ги определя като „сърдечни“, което е показателно за дълбоката трансформация, която настъпва след 1947 г. Макар да остава извън НАТО, Мадрид се превръща в едно от „силните места“ в отбранителната система, която трябва да съдържа СССР и съюзниците му, наред с Великобритания, Франция, Западна Германия и Турция.

Заклучение

Дори за съвременниците е очевидно, че Суецката криза и провалът на „самостоятелната“ акция на Лондон и Париж бележат края на тяхната „доминация“ в Средиземноморието⁷⁸. Нападението над Египет е прецедент в историята на следвоенното тясно американско-британско-френско сътрудничество там. Кризата във Френска Северна Африка за французите, както и неуспехите на англичаните в опитите им да консолидират източносредиземноморските и блискоизточни страни в рамките на една командвана от Лондон отбранителна организация по подобие на ситуацията в НАТО, бележат прехода между историческата епоха, в която те имат реално влияние и тази след 5 януари 1957 г., когато Айзенхауер „катапултира“ САЩ в региона, заемайки окончателно „тяхното място“. От британския „тризъбец“ остават само Гибралтар, Малта и Кипър. Страните от Багдадския пакт решават, че е по-добре в близко бъдеще „да не се срещат“ с Великобритания. Влиянието на Лондон в региона на практика е сведено до нула.

В другия край на морето, Франция губи прекия контрол върху два от стълбовете на евро-африканската си средиземноморска конструкция – Тунис и Мароко, а заедно с тях си отива и илюзията, че страната е истинска велика сила. Войната в Алжир продължава, а завръщането на героя от Втората световна война Шарл дьо Гол начело на Франция, по-скоро напомня за завръщането на Уинстън Чърчил начело на Великобритания и опитите му

⁷⁸ Kaplan, L., Clawson, R. NATO and the Mediterranean... Op. cit., p. 10.

да възстанови накърнената имперска гордост. Последното не се отдава нито на сър Уинстън, нито на дъо Гол.

Историята на Средиземноморието в рамките на периода, който започва със създаването на НАТО през пролетта на 1949 г. и приключва с обявяването на доктрината „Айзенхауер“ на 5 януари 1957 г., е разказ за постепенното избледняване на една поддържана по необходимост фасада, която трябва да прикрива Южния фланг на Северноатлантическата организация. Историческият изворов материал категорично потвърждава тезата, че успешната реализация на доктрината „Труман“, от страна на Вашингтон, изисква привличането на съюзници. САЩ не са в състояние да сдържат СССР без помощта, територията и базите на своите партньори в НАТО и Средиземноморието. В тази връзка, американците разчитат на Великобритания в Средиземно море и Близкия изток; на Франция в Западното Средиземноморие и Европа. Особено в годините до американското превъоръжаване, осъществено в резултат от събитията в Корея, САЩ не са в състояние да гарантират сигурността на Гърция и Турция, въпреки мащабната икономическа и военна подкрепа, която им се оказва.

Опазването на Източното Средиземноморие и Близкия изток има два фундамента. Първият е тясното американско-гръцко-турско сътрудничество, което се осъществява в рамките на НАТО. Вторият – координацията във военно-политическо отношение между Вашингтон и Лондон в целия регион, като особеност тук е фактът, че принципната отговорност носи Обединеното кралство. То обаче не съумява да консолидира позициите си в най-силните опори на региона: Гърция/Турция („прехвърлени“ на САЩ през март 1947 г. и включени в НАТО през февруари 1952 г.); Иран (особено след национализацията на Англо-иранската петролна компания през пролетта на 1951 г.); Египет (провалът на МЕКО/МЕДО). Британската несъстоятелност в региона се допълва от американската колебливост по отношение поемането на повече отговорност, чийто най-категоричен показател е хроничното балансиране между отделните политически играчи – британци, араби, Израел, Багдадски пакт. Трябва да се отбележи, че целта на тази балансирана и в същото време балансираща политика на САЩ, е, да се постигне възможно най-високата степен на стабилност, предвид контекста на Студената война и политико-стратегическите

особености и характеристики на всяка държава във всеки един от подрегионите на Средиземноморието.

От една страна, това е естественото поведение на всяка доминираща сила, която чрез балансирания подход си запазва възможността да маневрира в зависимост от ситуацията. Именно това не се отдава на Великобритания и Франция, които по принуда ограничават маневреността си чрез заемането на страна в дадена криза. Пример за това е поведението на Лондон по Кипърския въпрос и това на Париж във Френска Северна Африка. От друга страна, перманентното „шикалкаване“ на Вашингтон разколебава опънатите, в резултат от наличието на местните блискоизточни „напречни течения“, нерви на основните играчи. Красноречив пример е обстоятелството, че Багдадският пакт се създава по американско внушение, а Вашингтон така и не става негов член, оправдавайки се с това, че Пактът се е превърнал в британски „инструмент“ за разрешаване на вътрешноарабските „кавги“. Безкрайното балансиране води до разколебането на доверието в „добронамереността“ на супердържавата. Това е една от основните причини за чехословашката оръжейна сделка на Насър, както и за „отчаяния“ ход на Лондон и Париж в Суец.

На страните, които трябва да съдържат съветската сфера, американците оказват значително по-голяма подкрепа. Пример за това са средиземноморските държави в НАТО, както и самата организация като цяло, която си остава неизменен първостепенен приоритет за сигурността на САЩ. Не са оставени на заден план и „пролуките“ в съдържащата верига – Югославия, която е привлечена чрез Балканския пакт, както и Испания, която се обвързва чрез сключването на двустранни американско-испански споразумения.

Провъзгласяването на доктрината „Айзенхауер“ в самото начало на 1957 г. е сериозен и достатъчно твърд ход на Вашингтон. Моментът е критичен и това налага предприемането на добре обосновани, ясни и категорични „предохранителни“ мерки, които да „теглят“ чертата между този „наш собствен свят“, за който говори Кларк Клифърд в доклада си до Труман през септември 1946 г., и „съветската орбита“. Проблемът в случаите, когато се правят подобни твърди заявления е, че нещо ги е провокирало. Въпросното обстоятелство е „прескокоът“ на Хрушчов и „настаняването“ му в две от източносредиземноморските страни – Египет и Сирия. Съветската маневра е прецедент в историята на съдържането в региона на Средиземноморието. Благодарение на него се стига

до разрушаването на британско-френско-американската средиземноморска фасада и съответно до поемането на пълния контрол там от действителната сила – Вашингтон⁷⁹.

През разгледания период, а и след това, НАТО заема основното място сред отбранителните приоритети на САЩ. Доктрината „Айзенхауер“ има за цел да осигури прикритие за Южния фланг на организацията, чрез незабавното военно-политическо и икономическо ангажиране на Вашингтон в Източното Средиземноморие и Близкия изток, в случай на необходимост. Предвид факта, че СССР успява да „проникне“ в региона, значимостта на Средиземно море като естествена връзка между Южна Европа, Северна Африка и Близкия изток, се увеличава значително. НАТО, САЩ и техните средиземноморски съюзници се изправят пред допълнително предизвикателство в Средиземноморието, което се появява в резултат от „прескока“ над сдържащата бариера⁸⁰, осъществен от Хрушчов.

⁷⁹ *Etzold, T.* The Soviet Union in the Mediterranean... Op. cit., p. 32.

⁸⁰ ЦДА на РБ, ф. 214 Б, оп. 1, а. е. 712, л. 245, 294, 295, 296.

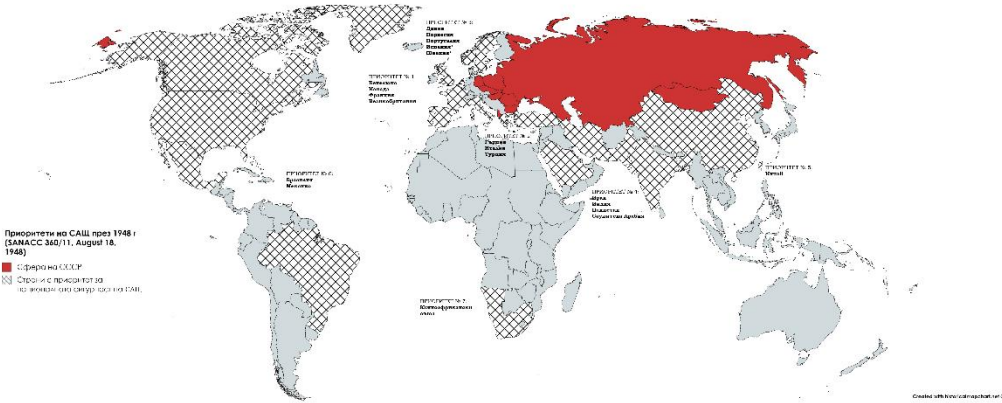
Справка за научните приноси на изследването

През 2019 г. се навършиха 70 години от основаването на НАТО. Пактът продължава съществуването си, въпреки края на Студената война и поражението на СССР в нея. Това обстоятелство позволява на историка да се впусне в изследването на проблемите, свързани с историята на Студената война, но не и на периода след 1991 г., когато се разпадна Източният блок и самият СССР. Следвайки този принцип, настоящото изследване претендира за следните **приноси**: 1. „Нато и Средиземноморието, 1949 – 1956 г.“ изследва най-ранната история както на Пакта, така и на цялостния средиземноморски контекст, в който се заражда и просъществува Северноатлантическата организация; 2. Въвеждат се авторски понятия като „късо“ и „дълго“ Средиземноморие; „специфични противоречия“ като допълнение на клишето „специални отношения“ между САЩ и Великобритания; стратегически „близнаци“ при анализирането на значението на Западна Германия и Турция в контекста на доктрината „Труман“; 3. „НАТО и Средиземноморието, 1949 – 1956 г.“ съдържа три непубликувани исторически карти от личния архив на автора; 4. В хода на изследователския процес са използвани непубликувани български извори от Централния държавен архив на Република България.

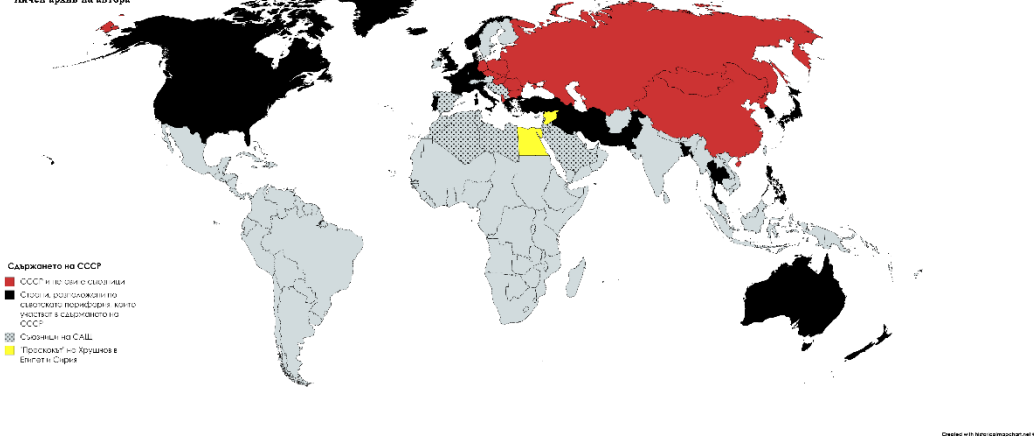
Темата на дисертационния труд е **актуална** с оглед на събитията в Средиземноморието, които наблюдаваме през последните години. Съвременната обстановка категорично потвърждава една от работните тези, които настоящото изследване доказва, а именно, че регионът е изключително динамичен и наситен с геополитическо напрежение, което има потенциала да застраши не само регионалния, но и световния мир. „НАТО и Средиземноморието, 1949 – 1956 г.“ не само запълва празнина в историографията – както в българската, така и в чуждестранната, но и дава възможност да бъдат проследени в дълбочина корените на съвременните геополитически процеси в Средиземноморието.

Непубликувани карти от личния архив на автора

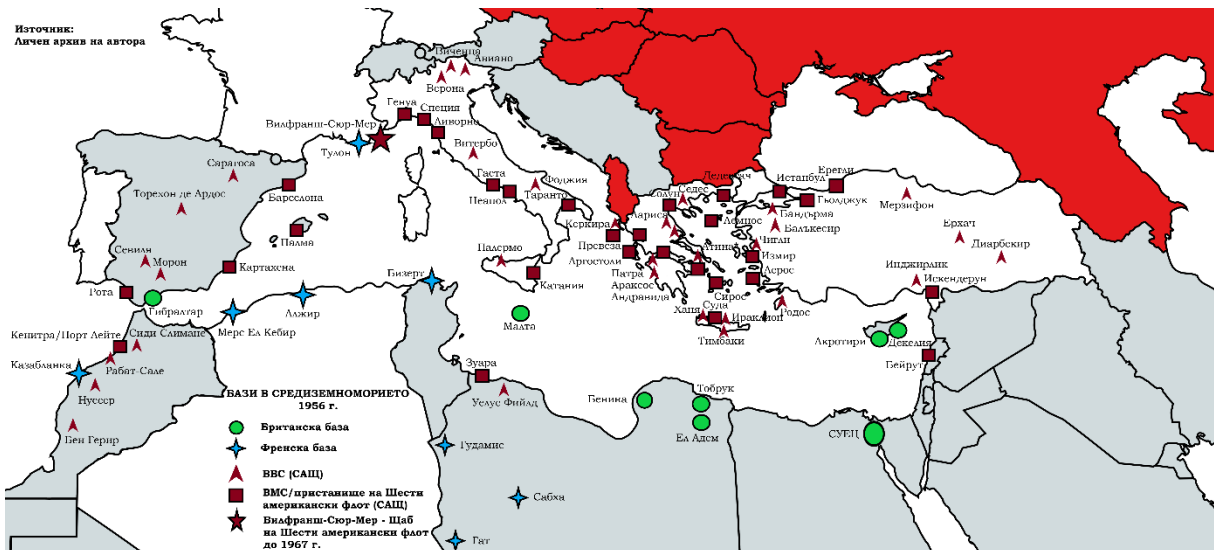
Източници:
Личен архив на автора

Източници:
Личен архив на автора

Източници:
Личен архив на автора

Справка за публикациите по темата на дисертационния труд

1. Рио преди НАТО: Пактът от Рио де Жанейро (2 септември 1947 г.), като матрица и прецедент за създаването на НАТО (4 април 1949 г.). – В: Източна Европа и Латинска Америка. С., 2017, 179-188.
2. Идеите на САЩ и Великобритания за Източното Средиземноморие и Близкия изток (октомври-ноември 1947 г.). – В: Държавната идея в Модерната епоха, С., 2018, 160-171.
3. „Трамплинът“ към създаването на Северноатлантическата организация (Еволюцията на американско-съветските отношения през 1948 година). – В: Историята – между революцията и еволюцията. С., 2018, 199-213.
4. „Опитваме се да намерим мястото на Гърция и Турция в Третата световна война“ – **под печат** в сборника в памет на проф. д-р Костадин Грозев.
5. "Не създавайте момент на опасност": Обиколката на Дълес в Близкия изток, 9-29 май 1953 г. – **под печат** в сборника "Кюстендилски четения, 2018".